

Evropské otázky

Vojtěch Rout

Gymnázium Jindřicha Šimona Baara v Domažlicích

Co pro mě znamená být Evropan? Má odpověď není přímá a prostá. Přichází skrze tři termíny – Evropa, evropanství, Evropané. Vlastně jsou to opět spíše otázky než termíny. Odpovídat na ty základní „Co je Evropa? Co je evropanství? Kdo jsou Evropané?“ se pokoušela již spousta lidí. Lidí bezpochyby duchem větším, než jsem já, přesto věřím, že moje odpovědi přispějí svojí troškou do mlýna, a když ne, nevadí, alespoň se stanou odrazovým můstkem pro mé vlastní nové myšlenky.

Evropanství (nebo chcete-li bytí Evropanem) lze obecně chápat jako status. Status, kterému může jedinec přiřknout libovolné vlastnosti a který lze získat různými způsoby, například můžeme říci, že Evropany jsou lidé, kteří se na území Evropy narodili a hlásí se ke společnému historickému a kulturnímu dědictví Evropy. Zmíněnou příkladovou definici či myšlenku nehodlám vyvracet, rád bych ale na ni nabídl trochu odlišný pohled. Bytí Evropanem nebo ono evropanství je dle mě spíše schopností nežli statutem. Je to schopnost pěstovaná, zlepšovaná, tím pádem vyvíjející se, a jak je jednou nabyta, tak se stává navždy neodmyslitelnou. Účinkuje pak již vždy a všude. Co ale tato schopnost obnáší? Míním, že znamená pochopení lidskoprávních a morálních hodnot, které pak vezme jedinec za své jako pravidla – normy pro jednání své i společnosti. Uznání a respektování ostatních jedinců a jejich odlišností, uvědomění si váhy našich rozhodnutí a přijetí zodpovědnosti za tato rozhodnutí, pochopení smyslu dialogu, uchopení významu demokracie, pochopení vztahu společnosti k jednotlivci a jednotlivce ke společnosti, zdánlivě bez konce bych v tomto duchu mohl pokračovat. Obecněji bych to nazval přijetím hodnot, ideálů, cílů a smyslů humanity, práva, politiky a morálky historického a stále se vyvíjejícího projektu zvaného právě Evropa.

V momentě, kdy člověk toto všechno přijme za své, nastává jev opačný, a to odmítání a odsuzování jednání, které je v rozporu s výše popsaným. V tento moment se již schopnosti nelze zbavit, nelze ji prostě přestat používat. Stává se nutností a jistotou ve fungování člověka na tomto světě. Pro názorný popis nemožnosti „vypnutí“ této schopnosti dovoluji mi příklad. Schopnost evropanství je dle mého soudu jako čtení. Když se jako dítě naučíme číst, otevře se před námi kompletně nový svět. Již rozumíme té všudypřítomné změti znaků a ty pro nás nabývají smyslu – významu. Zároveň se čtením nelze přestat. Jak se ho jednou naučíme, už vždycky přečteme to, co spatříme, ač se budeme snažit sebevíc tak neučinit. Neznám člověka, který ovládá čtení, před něhož když položíme text a řekneme mu, ať se na něj podívá, tak ho zcela automaticky nezačne číst. I kdyby chtěl přečíst co nejméně a pohledem by sledoval pouze jedno slovo, slovo prostě přečte. Stejně je to se schopností evropanství. Po ukotvení všech zmíněných a mnohých dalších hodnot, smyslů a ideálů ve svém myšlení již vlastně nelze přestat je uplatňovat, sledovat, požadovat, vymáhat, chránit, promýšlet, rozvádět, diskutovat, ve smyslu je rozvíjet, ale především na ně jen stěží lze rezignovat nebo je snad zapomenout. Člověk je jakoby obdarován danajským darem. Darem ve smyslu ocenění, chápání, jednání dle těchto hodnot, přijetí něčeho, co člověka v jistém smyslu přesahuje, třebaže to na každém jednotlivém stojí a padá.

Danajským se tento dar stává, jelikož člověk byl, je, a hlavně bude nucen sledovat nedodržování hodnot, a přeci bude bez moci uhnout pohledem, bude nucen poslouchat popírání či ohýbání pravdy, a přitom neschopen si zacpat uši, ... Bude vlastně vnitřním smyslem nucen „číst“ tyto nepravosti, a tím vším bude nakonec nucen konat. Člověk puzen novým vnitřním pocitem se stane člověkem, který se za tyto hodnoty bude muset postavit, ať to již znamená cokoli, od například pouhého přemýšlení o těchto hodnotách, přes vyslovení svého názoru ve veřejné debatě, po využití svých práv volit a být volen, a to vše s nejistým výsledkem, pochybnostmi o smyslu svého konání a třeba i s odmítáním okolí. Neschopen přestat, neschopen jen přihlížet a nic nedělat, neschopen problém ignorovat, ale vždy schopen spatřit nový. V momentě plného přijetí tohoto danajského daru, který nám nadělil

snad sám Sisyfos, se člověk stal Evropanem se vším všudy. Chápu, že se takové puzení může jevit až fanatické. Opak je pravdou. Schopnost evropanství je schopností zlepšovanou a trénovanou (a tím vyvíjející se) skrze přemýšlení, vzdělávání, střetávání se s jinými lidmi, souhrnně skrze vlastní rozumové poznání. Právě například kladení si otázek týkajících se všeho evropského je velmi důležitou součástí onoho poznání, které se pak může projevit i citově, ale až jako důsledek racionality. Pokud je tedy toto rozumové poznání skutečné, hluboké a koreluje s hodnotami evropanství, nemůže být fanatickým, a pokud fanatické je, nedošlo pak právě k onomu poznání dostatečně na všech frontách.

Už se zde vlastně objevila odpověď na další otázku. Kdo je Evropan? Přeci ten, kdo naplnil bytí Evropanem. Zprvu se tato myšlenka jeví jako tautologie – Evropanem je ten, kdo je Evropanem – jestliže ale nyní již víme, co znamená evropanství nebo-li bytí Evropanem, tautologie se začíná vytrácet. Důležitější než slovo Evropan je zde sloveso být. Pro zbavení se inklinace k tautologii by tak možná výrok měl spíše znít: Evropanem je ten, kdo Evropanem je. Podstatnější než něco je tím něčím být. A jen tím, že něčím (v tomto případě Evropanem) jsme, čili podle toho jednáme a smýšlíme, jsme pak tím, čím jsme. Proto Evropan není status, je to vlastně ono bytí jím, ona schopnost. Logicky se ale vkrádá myšlenka pojetí Evropana rozkládající. Jestliže Evropanem je ten, kdo má schopnost evropanství, a máme představu, co tato schopnost znamená, nevyplývá pak z toho, že Evropanem může být třeba i Američan, který ale jedná podle schopnosti evropanství (ač ji tak třeba nevnímá), a tím naplňuje bytí Evropanem? Z logiky věci se to tak jeví, přesto to musím rozporovat. Američan není Evropan.

Dříve, než vysvětlím své důvody rozporu, bych ale nabídl nezbytnou odpověď na otázku: Co je Evropa? Odpověď je opět na první pohled vcelku logická – Evropa je tam, kde žijí Evropané. Toto tvrzení by si ale opět zasloužilo nutného rozvedení. Předně Evropa je tam, kde jsou evropské hodnoty, cíle, ideály, takže ano, Evropa je tam, kde jsou Evropané, nemůžeme ale Evropu odtrhnout od času a prostoru. Začneme dějinami, jejichž neúprosný běh měnil evropanství, tím měnil Evropany a v konečném důsledku tím (i) na mapě měnil Evropu. Všechno, co se událo – jako války a příměří, dogmata i myšlenky, úmrtí a narození, vzniky či zániky, změny i ustálení, zlatá léta a temna, poznání nebo tmářství – to vše vedlo k dnešnímu evropanství, a tím finálně k současné Evropě. To je Evropa v čase. Vše výše zmíněné se muselo odehrávat v nějakém prostoru, a právě prostor, kde se tyto dějiny udály a kde se vlastně evropanství formovalo, je Evropa v prostoru. Ať už jsou to britské ostrovy, římské kostely, rakouské Alpy, jadranské pláže, ruský venkov nebo česká kotlina. Spojením Evropy v čase a Evropy v prostoru tak vzniká dle mne právě ona Evropa. Její nejexplicitnější vymezení jsem velmi dobře spatřil před pár lety. Když v roce 2019 hořela v Paříži katedrála Notre-Dame, svět se zajímal, jen Evropa plakala, aby se poté solidárně spojila pro obnovu. Tento příklad podle mě nejlépe demonstruje obě složky ohraničení Evropy v čase a prostoru. Nemůžeme ale vyvracet původní logickou úvahu, že Evropa je tam, kde jsou Evropané. Evropa (nebo právě ona schopnost evropanství) jako soubor myšlenek, ideálů, cílů a hodnot, je přenositelná v čase a prostoru, to ale není tatáž Evropa, kterou v předchozích větách zasazuji do času a prostoru. Právě kombinací časoprostorového zasazení Evropy a naplněním myšlenky, že Evropa je tam, kde jsou Evropané, dostáváme nejbližší určení Evropy. Přiznávám, že toto popsání může působit trochu vágně a abstraktně, nelze však dle mého soudu nakreslit na mapě čáru a říct, že zde Evropa začíná a že tam končí. To umožňuje snad jen vědecky přesná geografie, na něco jako hodnoty nehledící. Evropa je v podstatě amorfní ve svých hranicích – tedy Evropanech, historii a s ní souvisejícím místě.

Proč tedy Američan není Evropan? Protože nemá jakýkoliv blízký, hrdý, naplňující, myšlenky a city probouzející vztah k onomu časoprostorovému zasazení Evropy. Nenese si v sobě historii a kulturu tvořenou předky dnešních Evropanů ani nevnímá plně genius loci Evropy. Na druhou stranu myšlenky evropanství může přijmout a nést směle, vždyť ostatně USA jsou jakýmsi „potomkem“ Evropy. Evropané ale nejsou tajná sekta nebo elitářský klub, je možné se jimi stát, jenom je k tomu potřeba i pochopení a vztah, zde možná více emocionální než racionální, k dějinám a místu.

Když jsem si již odpověděl na otázky v úvodu položené, naprosto se mi nabízí alespoň dvě další, které si zaslouží odpověď: Jak je to s Evropou, Evropany a evropanstvím dnes a jak jsem tedy na tom já? Odpovězme si popořadě. Evropanství, Evropané i Evropa se jeví být na vrcholu. Hodnoty evropanství jsou dnes velmi ceněny a ochraňovány, a přesto neustrnuly na místě a zcela přirozeně, a přitom na pevných základech, se rozvíjí a posouvají. Evropany je tak dnes nejvíce lidí v dějinách, a tím Evropa plně nabývá významu na velkém území. Je-li ale toto vše na vrcholu, je nutné být obezřetným před nebezpečím pádu. I přes obrovské množství lidí různých národností, víry i názorů, kteří mají schopnost evropanství, se i v tom, co můžeme Evropou nazvat, objevují pokusy o minimálně zpochybňování evropských hodnot. Na druhou stranu toto vnímat je neodmyslitelné pro schopnost evropanství, a tak vlastně vždy bude někdo, kdo se proti tomu postaví, a proto v této oblasti nemějme o Evropu strach. Vždyť samotný fakt, že to Evropané vnímají, je ukazatelem, že popsaná schopnost funguje velmi dobře. Co se týká Evropanů, ti dnes jsou hojně a vcelku rovnoměrně zastoupeni ve všech krajinách časoprostorové Evropy, a tak se Evropa vším všudy rozprostírá od Pyrenejského poloostrova až po Ukrajinu a od Norska po nejjižnější Balkán. Ano, její okraje jsou vystavovány tlaku (v mém smyslu výkladu) „neevropských“ národů jako například Bělorusko nebo Rusko, ale i v oněch nezpochybnitelných agresorech se objevují evidentní náznaky o prorůstání myšlenek evropanství mezi tamější obyvatelstvo, což by nakonec mohlo vést v těchto zemích ke změně a třeba i odvrácení od často nelidské politiky. Samotné jádro Evropy je Evropská unie. To ona dala hodnoty evropanství, jak se tak říká, na papír. Sice bezpochyby v současnosti prochází zkouškami, jako byl například brexit, či dnes to jsou různé střety Polska a Maďarska se zbytkem unie, zatím však nelze říci, že by jí to ubíralo na snaze hájit své hodnoty a na smělosti, s jakou směřuje do budoucnosti. Dokud se jedna z těchto věcí nezmění, je jádro Evropy stabilní.

Co se mě týče, bez skrupulí a nestoudně volám: „Jsem Evropan!“ Věřím, že splňuji obě podmínky, abych jím naplno byl. Předně můžu s jistou pýchou prohlásit, že žiji mezi Evropany v Evropě, tak jak jsem ji vymezil. Žiji tam, kde evropské dějiny byly v pohybu a kde, věřím, se budou v pozitivním smyslu dále odvíjet. Ohledně mé schopnosti evropanství a onoho bytí Evropanem naopak s pokorou musím vyslovit víru v to, že chápu evropské hodnoty, ideály a cíle a že v ně i věřím. Zároveň doufám, že neustrnu na místě a svoji schopnost budu dále rozvíjet. Při ohlédnutí přes rameno mohu snad prohlásit, že to tak opravdu je a při pohledu vpřed si stojím za tím, že na tom nehodlám nic měnit.

Závěrem musím konstatovat, že tato esej nemusí být a nejspíš ani není správnou odpovědí (pokud něčeho takového lze vůbec dosáhnout) na v úvodu položené otázky. Ostatně jsem to nikde ani netvrdil. Dále doufám, že tato esej není jen patos. Snad jsem k němu nesklouzl, a přesto vyjádřil názor. Čím ale esej je? Je to pouhý pokus o odpovědi, mé zamyšlení, se kterým jsem vás seznámil, je snahou uchopit něco, co se snaží, snažilo a bude snažit uchopit mnoho lidí. Výsledek každého z nich bude nejspíš nakonec vždycky jiný. Prvním z důvodů je bezpochyby proměnlivost termínů Evropa, evropanství a Evropané a jejich vnímání, k čemuž neodvratně dochází v důsledku toku času. Dá se říci, že zde opravdu dvakrát do stejné řeky nevstoupíme. I já jako autor své myšlenky a odpovědi v průběhu času určitě změním, jako jsem již ostatně několikrát v této oblasti učinil. Nejedná se pro mě o selhání, nýbrž vlastně o úspěch, že se objevilo něco lepšího, skutečnějšího, výstižnějšího, co je mému chápání oněch otázek blíže a já se s tím mohu ztotožnit. A tak vlastně smířen s nedokonalostí a s budoucím nahrazením současných odpovědí, se mohu upřímně těšit na „odpovědi“ nové, a tím pádem na to, že budu moci zopakovat své provolání být Evropanem v jiném myšlenkovém světle. Druhým důvodem je dle mě individuálnost každého, kdo o těchto otázkách smýšlí. I přes veškerou sebeobjektivnější snahu si myslím, že vždy nakonec budou odpovědi autorovou subjektivitou. Když nad tím tak přemýšlím, nakonec možná právě tyto důvody, proč lze univerzální odpovědi zatěžko (pokud vůbec) nalézt, jsou výchozím bodem, odkud by se měly začít hledat. Nebo se snad (opět) mýlím?

